

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA O'YIN TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA IJODIY TASHABBUSNI RIVOJLANTIRISH: XORIJIY TAJRIBA

Xolmirzayeva Shahnoza Majidovna

Surxondaryo viloyati pedagogik mahorat markazi o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy tashabbusni rivojlantirishda o'yin texnologiyalarining roli xalqaro pedagogik tajribalar va qiyosiy erta bolalik ta'limi modellariga tayanib o'rganiladi. Xalqaro tajriba natijalari shuni ko'rsatadiki, kattalar tomonidan moslashuvchanlik bilan qo'llab-quvvatlanadigan tadqiqotchi o'rganish, xayoliy rol o'ynash va bola boshchiligidagi tadqiqotlarni rag'batlantiradigan muhit ijodiy kompetentsiyalarni shakllantirishga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Maqola xalqaro eng yaxshi amaliyotlarni mahalliy ta'lim sharoitlariga moslashtirish uchun o'qituvchilarni tizimli tayyorlash va institutsional qo'llab-quvvatlash zarurligini ta'kidlab, o'yin erta ijodkorlikni rivojlantirishda markaziy ustun bo'lib qolishini ta'minlaydi.

Kalit so'z va iboralar: ijodiy tashabbus, o'yin texnologiyalari, maktabgacha ta'lim, bolaga yo'naltirilgan pedagogika, qiyosiy ta'lim.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy tashabbusni rivojlantirish ko'pgina mamlakatlarda maktabgacha ta'lim strategiyalarining asosiy yo'nalishi bo'lib qolmoqda. Zamonaviy pedagogik modellar, an'anaviy tizimlardan farqli o'laroq, nafaqat bilimlarni uzatishga, balki bolaning shaxsini faoliyat sub'ekti sifatida rivojlantirishga ham qaratilgan. Shu nuqtai nazardan, o'yin texnologiyalari ichki faollikni, ijodiy fikrlashni va ijtimoiy inklyuziyani rag'batlantirish vositasi bo'lib xizmat qilib, alohida ahamiyatga ega bo'ladi. Bu sohadagi xalqaro tajriba nazariy va amaliy jihatlarida tasdiqlangan eksperimental va institutsional amaliyotlarning keng maydonini ifodalaydi.

Ko'pgina Yevropa mamlakatlarida, shuningdek, Kanada, Yaponiya, Janubiy Koreya va Singapurda bolalar o'yini ta'lim sohasidagi o'zaro ta'sirning yetakchi shakli hisoblanadi. O'yin nafaqat bolalarning dunyoni tushunishining tabiiy usuli, balki doimiy shaxsiy fazilatlarini rivojlantiradigan pedagogik mexanizm sifatida ham talqin qilinadi. Asosiy tamoyil natijalarni rasmiylashtirishdan bosh tortish va bolalar atrof-muhit bilan o'zaro ta'sir qilishni, qarorlar qabul qilishni va mas'uliyatni o'z zimmasiga olishni o'rganadigan jarayonga e'tibor qaratishdir. Bu pedagogik paradigmaning avtoritar yondashuvdan sub'ektga yo'naltirilgan yondashuvga o'tishini aks ettiradi, bu yerda tashabbus ta'limning yon mahsuloti sifatida emas, balki uning maqsadi sifatida qaraladi.

O'yin texnologiyalarini muvaffaqiyatli institutsional joriy etishga misol sifatida Finlyandiya amaliyotini keltirish mumkin, bu yerda o'yin maktabgacha ta'limning asosiy milliy standartlariga kognitiv va hissiy mustaqillikni rivojlantirishda zarur element sifatida kiritilgan.

Finlyandiya bolalar bog'chalarida pedagogik o'zaro ta'sir ochiq o'yin formatlariga asoslanadi, bunda bolalar syujetni tanlash, qoidalarni shakllantirish va harakatlar ketma-ketligini mustaqil ravishda belgilash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Finlyandiyalik mutaxassislar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, erkin, ammo tuzilgan o'yinni boshdan kechirgan bolalar keyingi yillarda yuqori darajadagi o'zini o'zi boshqarish, tashabbuskorlik va o'rganishga doimiy qiziqishni namoyish etadilar.

Singapurning "Kichikdan katta orzularni boshlang" hukumat tashabbusi maktabgacha yoshdagi bolalarni o'yin formatlari orqali amalga oshiriladigan ijtimoiy loyihalarga jalb qiladi. Bolalarning o'zlari o'quv mashg'ulotlarini loyihalashtiradilar, o'qituvchilar tomonidan qo'llab-quvvatlanadi va baholash o'zini tahlil qilish va jamoaviy mulohaza qilishga asoslangan. Ushbu model nafaqat mustaqillikni rivojlantiradi, balki tashabbusning ajralmas qismi sifatida ijtimoiy mas'uliyat va hamdardlikni ham rivojlantiradi. Asosiy xususiyat - bu oilaning o'yin jarayonida ishtirok etishi, bu esa yaxlit ta'lim muhiti uchun sharoit yaratadi.

Germaniyada “Spielzeugfreier bolalar bog‘chasi” (o‘yinchoqsiz bolalar bog‘chasi) kontseptsiyasi tayyor buyumlardan foydalanishni cheklash va ijodiy, tasavvurga boy faoliyat uchun sharoit yaratish orqali ijodiy fikrlash va mustaqil tashabbusni rag‘batlantirishga urinish sifatida amalga oshirilmoqda. Bolalarga aniqlanmagan funksiyaga ega materiallar - tayoqchalar, matolar, qutilar - beriladi va ularning maqsadini mustaqil ravishda belgilaydi. Bu ramziy fikrlashni rivojlantirishga, tanlov qilish, rejalashtirish va noaniqlikni yengib o‘tish qobiliyatiga yordam beradi, bu esa barqaror tashabbusni rivojlantirish bilan bevosita bog‘liq.

Guruh o‘yinlarining an‘anaviy shakllarini hissiy rivojlanishga zamonaviy yondashuvlar bilan birlashtirgan yapon amaliyoti alohida qiziqish uyg‘otadi. Bolalarga his-tuyg‘ularni boshqarish, guruhdagi mavqeini himoya qilish va murosaga kelish o‘rgatiladi. O‘yin stsenariylari, ayniqsa, axloqiy dilemmalar bilan to‘yingan bo‘lib, unda bola oqibatlarini o‘ylab, qaror qabul qilishi kerak. Bu nafaqat mustaqillikni, balki axloqiy hukm chiqarish, mulohaza yuritish va shaxsiy mas‘uliyatni rivojlantirish qobiliyatini ham rivojlantiradi.

Xorijiy olimlarining tadqiqotlari bizga mahalliy yondashuvlarni xalqaro amaliyotlar bilan taqqoslash imkonini beradi. Xususan, N.V.Davidovanning ishi o‘qituvchi yetakchi roldan voz kechib, kuzatuvchiga aylanganda, bolalarning tashabbuskorligini bemalol boshqarish orqali rivojlantirishga yordam beradigan o‘yin ulkan rivojlanish salohiyatiga ega ekanligini ta’kidlaydi [1, 46-bet]. Bu kattalar fasilitator sifatida harakat qiladigan, mulohaza yuritishni rag‘batlantiradigan va bolani qaror qabul qilishda qo‘llab-quvvatlaydigan Singapur modeliga mos keladi.

E.N.Knyazeva va A.Smirnova reproduktiv faoliyat shakllaridan samarali faoliyatga o‘tishni osonlashtirish uchun dialogga asoslangan va loyihaga asoslangan o‘yinlarni joriy etish zarurligini ta’kidlaydilar. Ularning fikricha, aynan shunday formatlarda spontan tashabbuskorlik va mustaqil xatti-harakatlarning bosqichma-bosqich rivojlanishi uchun imkoniyat paydo bo‘ladi [2, 66-bet]. Bu yondashuv Kanadada amalga oshirilgan konsepsiyalarga o‘xshaydi, bu yerda bolalar ta’lim muhitini loyihalashda faol ishtirok etadilar va o‘zlarining o‘rganish yo‘llarini rivojlantirishda ishtirok etadilar.

Ayniqsa, pedagogika bolaga ishonish g‘oyasiga asoslangan Skandinaviya mamlakatlarining, xususan, Shvetsiya va Norvegiyaning tajribasi qiziqish uyg‘otadi. Bu yerda o‘yin mazmuni tartibga solinmaydi, balki bola tashabbuskorlikni namoyon etadigan kontekst belgilanadi. O‘qituvchilar, faoliyatni kuzatib, jarayonga xalaqit bermasdan, muhit va o‘zaro ta’sirlarni moslashtiradilar. Bu subyektivlik rivojlanish mexanizmlarini tushunishga asoslangan yuqori darajadagi professional tayyorgarlikni nazarda tutadi.

J.Hamdammov va S.Karimov tashabbuskorlikni rivojlantirish faqat noaniqlik va turli xil yechimlarni ta’minlaydigan tarbiyaviy muhitni yaratish orqali mumkinligini ta’kidlaydilar [3, 66-bet]. Bu pozitsiya xalqaro misollar bilan qo‘llab-quvvatlanadi, bunda pedagogik moslashuvchanlik muvaffaqiyatning asosiy omili hisoblanadi.

Muvaffaqiyatli xalqaro amaliyotlarni madaniy va ijtimoiy xususiyatlarni hisobga olgan holda milliy sharoitlarga moslashtirish dolzarb vazifadir. F.Islomova maktabgacha ta’limda hunarmandchilik komponentining ahamiyatini ta’kidlab, bolalar amaliy qiymatga ega bo‘lgan jamoaviy, fanga asoslangan faoliyat orqali tashabbuskorlik, mas‘uliyat va o‘zaro yordamni o‘rganishlarini ta’kidlaydi [4, 115-bet]. Ushbu yondashuv o‘yin muhitiga integratsiya qilinishi mumkin, bu esa an‘anaviy o‘zaro ta’sir shakllarini innovatsion texnologiyalar bilan birlashtirgan noyob modelni yaratadi.

Ta’limni raqamlashtirish sharoitida xalqaro amaliyot raqamli o‘yin platformalarini integratsiyalashning turli xil yondashuvlarini taklif etadi. Biroq, ularning tashabbuskorlikni rivojlantirish nuqtai nazaridan samaradorligi munozarali mavzu bo‘lib qolmoqda. Ko‘pgina hollarda, raqamli muhit tartibli bo‘lib, bolalarning harakat erkinligini cheklaydi. Shu bilan birga, o‘yin maydonlarini mustaqil ravishda loyihalash, hikoyalar tuzish va strategiyalarni tanlash imkoniyatini beradigan resurslar paydo bo‘lmoqda. Ulardan samarali foydalanishning zaruriy sharti - bu tashabbusni almashtirish o‘rniga uni qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan pedagogik qo‘llab-quvvatlashdir.

Binobarin, xalqaro tajriba maktabgacha yoshdagi bolalarda o‘yin texnologiyalari orqali ijodkorlikni rivojlantirish faqat pedagogik paradigmaning tizimli o‘zgarishi bilan mumkinligini tasdiqlaydi. Asosiy omillar qatoriga quyidagilar kiradi: bolaga pedagogik ishonch, tanlash erkinligi,

baholashga nome'yoriy yondashuv, ta'lim yo'llarini individualizatsiya qilish, mutaxassislarni fasilitator sifatida ishlashga tayyorlash, atrof-muhitning madaniy mosligi va oilalar va keng jamoatchilikning ishtiroki. Bu omillar birgalikda o'yin o'yin-kulgi vositasi emas, balki shaxsiy rivojlanish vositasi sifatida xizmat qiladigan modelning muvaffaqiyatini belgilaydi.

Xalqaro tajribadan foydalanish istiqbollari ko'p jihatdan maktabgacha ta'lim tizimining belgilangan normalarni qayta ko'rib chiqishga va intizomiy modeldan bolalar tashabbusini qo'llab-quvvatlaydigan va qo'llab-quvvatlaydigan modelga o'tishga tayyorligiga bog'liq. Bu nafaqat nazariy tushunchani, balki institutsional sadoqatni, metodologik resurslarni ishlab chiqishni, xodimlarni qayta tayyorlashni va kelajakdagi fuqarolik yetukligi va ijtimoiy moslashuvining asosi sifatida proaktiv xulq-atvorning qiymatini jamoatchilik tomonidan tan olishni talab qiladi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Давыдова Н. В. Инновационные игровые технологии в дошкольном образовании как средство развития личности // Современные исследования социальных проблем. –СП; 2022. – № 2 (28). – С. 45–49.
2. Князева Е. Н., Смирнова А. В. Психолого-педагогические аспекты развития творческих способностей детей в условиях дошкольной образовательной организации // Вестник практической психологии образования. –М; 2023. – № 3. – С. 62–67.
3. Karimov S., Hamdamov J. Psixologik va pedagogik yondashuvlarda ijodiy tashabbusni rivojlantirish // Ilmiy axborotnoma SAMDU. – 2023. – № 4. – С. 65–69.
4. Islamova F. Yangilanayotgan jamiyatda o'g'il bolalarni hunarmandchilik asosida mustaqil oilaviy hayotga tayyorlashda innovatsion yondashuv // Nordic Press. –T; 2024. – № 1. – С. 112–117.